

روستا نویسان ایران

میکائیل رسولزاده

پینار ۱۳۸۸

رسولزاده، میکائیل، ۱۳۵۳.

روستا نویسان ایران (تراژدی، رنال، نوستالژی) / مؤلف میکائیل رسولزاده

پینار ۱۳۸۸

ص ۲۰۸

۹۷۸-۹۶۴-۲۶۶۸-۳۲-۸

فهرست نویسی بر اساس فیبا

داستانهای فارسی، قرن ۱۴، تاریخ و نقد

ادبیات روستایی فارسی، تاریخ و نقد

داستان نویسان ایرانی — قرن ۱۴

PIR ۳۸۶۹/۵ و ۹ ۱۳۸۷

۸ تا ۳ / ۶۲۰۹

۱۲۰۶۸۵۶

PIR ۳۸۶۹/۵ و ۹ ۱۳۸۷

روستایان نویسان

میکائیل رسولزاده

ناشر: پینار - ۱۳۸۸

چاپ اول ۱۳۸۸

تیراژ ۱۰۰۰ جلد

ص ۲۰۸

قطع: وزیری

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۶۸-۳۲-۸

قیمت: ۳۲۰۰ تومان

تماس با ناشر: کرج چهارراه طالقانی - طالقانی شمالی - کوچه شهروز - پلاک ۹۰ - انتشارات پینار

۰۹۱۲۳۴۱۶۱۸۳-۰۹۳۵۷۲۸۳۹۲۳ - ۰۲۶۱۲۲۲۸۴۹۶

Email- pinar_۱۳۸۴@yahoo.com

www. tarla- roshan. Blogfa.com

فهرست

۶	مقدمه
۷	گذری بر ادبیات روستایی دنیا
۹	شروع ادبیات روستایی ایران
۱۱	روستا نویسی: تراژدی، رنال، نوستالژی
۲۱	تراژدی و رنال روستا
۲۲	محمود دولت آبادی
۲۳	زندگی نامه ی محمود دولت آبادی
۲۸	کلیدر یک رمان عظیم روستایی
۳۵	کلیدر از نگاه دیگران
۴۰	تداوم کلیدر
۴۲	دکتر غلامحسین ساعدی
۴۳	زندگی نامه ی غلامحسین ساعدی
۴۹	عزاداران بیل
۵۹	کتاب عزاداران بیل
۶۴	بهرام صادقی
۶۶	زندگی نامه بهرام صادقی
۶۹	روستانویسی متفاوت بهرام صادقی
۷۱	تقابل اندیشه های شهری و روستایی
۷۵	صمد بهرنگی
۷۸	زندگی نامه صمد بهرنگی
۸۴	چشم انداز روستا و زندگی روستاییان
۸۶	نظری بر منتقدان
۹۲	جلال آل احمد
۹۴	زندگی نامه جلال آل احمد
۱۰۰	نفرین زمین
۱۰۶	نظری بر نفرین زمین
۱۰۹	امین فقیری

۱۱۰	زندگی نامه امین فقیری
۱۱۲	دهکده پرمالال
۱۱۶	روایتی دیگر از فقیری
۱۲۰	منصور یاقوتی
۱۲۱	زندگی نامه منصور یاقوتی
۱۲۴	خواستگاری
۱۲۹	«چراغی بر فراز مادیان کوه» و ادمه یاقوتی
۱۳۲	محمدبیگی
۱۳۳	زندگی نامه محمد بیگی
۱۴۰	بخارای من ایل من
	اگر نبود الفت قره قاج
۱۴۳	هوشنگ مرادی کرمانی
۱۴۴	زندگی نامه هوشنگ مرادی کرمانی
۱۴۹	داستان آن خمره و تنور
۱۵۲	تنور
۱۵۶	مهین دانشور
۱۵۹	توصیف فصول
۱۶۱	یوسف علیخانی
۱۶۲	زندگی یوسف علیخانی
۱۶۴	دیو لنگه و کوکبه
۱۷۰	قدم به خیر مادرم بود
۱۷۶	نوستالژی روستا
۱۷۸	زندگی نامه شهریار
۱۸۱	منظومه «حیدر بابا» حیدر بابایه سلام
۲۰۰	شهرت شهریار و حیدر بابا
۲۰۲	منابع و مأخذ

روستا نویس کیست؟ روستا نویسی (ادبیات روستایی) یعنی چه؟! داستان و رمان و شعر بومی چیست؟! آیا اثر بومی - اقلیمی ژانر متفاوتی در ادبیات است و یا ادامہ‌ی نوشته‌های مدرن روزگاران ما؟! اصلاً ادبیات بومی روستایی در کشورهای دیگر وجود دارد؟ و در نهایت روستا نویسی (روستا - بومی و اقلیمی) چگونه شکل گرفته است؟

زندگی روستایی در دنیا و ایران با تحولات بسیار همراه بوده که عمدتاً متأثر از کارکردهای جغرافیای طبیعی این سرزمین‌ها و نحوه تصمیم‌گیری زمامداران و سران حکومت وقت - به ویژه مالکان و اربابان روستاها - بوده است. این تأثیرگذاری‌ها سبب ایجاد کارکردهای متفاوت در نواحی روستایی، در مقاطع مختلف زمانی و مکانهای گوناگون گردیده و زمینه‌ساز ارائه تعاریف گوناگونی از روستا و روستانشینی شده است، البته بسیاری از این تعاریف، مغایر با ویژگیها و کارکردهای کنونی روستاها است.

شیوه روستا نشینی نیز، با توجه به تحولات مداومی که در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زندگی روستایی به وجود آمده است، شکل و حالتی متفاوت با روستانشینی گذشته به خود گرفته است و طبیعتاً ادبیات روستایی هم تغییرات عدیده‌ای را تجربه کرده است.

«یاشار کمال» در بزرگداشت «محمود ماکال» می‌گوید: «من بعد از محمود ماکال خود را اولین دهانی رمان نویس می‌دانم» (ماکال، ۱۳۷۸).

من، کمال، ماکال، آپ آیدین، بابک‌وروت، استانکو، مارکز، محضوظ و آنهایی که به شرح زندگی و آثارشان خواهم پرداخت روستا نویس قلمداد می‌کنم.

نمونه‌هایی از تحقیقات اصیل و ماندگار روستائی را محققان بزرگی شروع کرده‌اند. بررسی تفصیلی آنها و نمونه‌های دیگر، فرصت جداگانه‌ای طلب می‌کند که مترصد فرصت انجام آن هستم تا بتوانم دین خود را به محققان توسعه روستایی اساتید بزرگوaram دکتر مهدی طالب، دکتر منصور وثوقی، دکتر مصطفی ازکیا و دکتر محمدجواد ناطق‌پور و دیگران ادا کنم.

نام‌گذاری ادبیات روستایی و صاحب‌نامان این عرصه به روستا نویسان نه از حیث جسارت و اساعه ادب است بلکه اشاره بر اصالت کار آنهاست. اگر بر کارهای ارزنده نقدی ارائه می‌شود از منتقدان و صاحب‌نظران ادبی است و نگارنده توان و جسارت انتقاد در این حوزه را ندارد.

در این میان از کمک‌های ارزنده آقای «جمشید اطهری» در معرفی نویسندگان، آثار آنها و در اختیار قرار دادن چند منبع کمیاب، بی نهایت سپاسگزارم.

گذری بر ادبیات روستایی دنیا

به دلیل آن که اطلاع کافی از ادبیات بومی روستایی دیگر کشورها به ما نرسیده و یا ما نداریم، نمی‌دانیم که مثلاً ادبیات اقلیمی لهستان چیست؟ و یا در مجارستان و آمریکا، ادبیات اقلیمی آن کشورها چگونه است! اگر هم فی‌المثل زاهاریا استانکو و گابریل گارسیا مارکز و یاشار کمال و نجیب محفوظ یا ایگناسیو سیلونه گوشه‌هایی بدیع از فرهنگ اقلیمی موطن خود را می‌آورند، نمی‌توان آن را به حساب ادبیات اقلیمی - بومی آورد و یا این نویسندگان را نویسندگان بومی - اقلیمی تلقی کرد. حتی در کشور خودمان نیز، مثلاً «دولت آبادی» را با همه‌ی کندوکاو در ادبیات روستا و پردازش اقلیم واره‌های خراسان، نمی‌توان یک نویسنده‌ی بومی محسوب کرد. (گراوندی، ۱۳۸۵: ۱)

اینچه ممد "Ince Meme" اولین جلد از دوره رمان چهار جلدی «کمال صادق گویچه‌لی» (۱۹۲۲) است که خوانندگان رمان او را به نام «یاشار کمال» می‌شناسند و نخستین بار در سال ۱۹۵۵ به صورت پاورقی در روزنامه جمهوری، چاپ استانبول، منتشر شد. این اثر جایزه اول رمان را دریافت کرد و در میان مردم نیز شهرت و موفقیت فراوان پیدا کرد. این توجه مردم بعدها با انتشار مجلدات بعدی بیشتر شد. در جلگه‌ای در دامنه‌های کوه «توروس»، در دهکده‌ای که همه زمینهای آن متعلق به آقا (ارباب) محلی است، نوجوانی «ممد» نام زندگی می‌کند که او را اینچه (قلمی) می‌نامند. ارباب هرساله اجاره سنگینی از زمین‌ها می‌گیرد و روستاییان را رها می‌کند که در فقر فجیعی زندگی کنند. نظام اجتماعی کهنه‌ای با تسلط سرکوب و وحشت ادامه دارد. ممد چندین بار فرار می‌کند و «خدیجه» را هم که عاشقش است اما ارباب برای برادرزاده خود در نظر گرفته است، همراه می‌برد. وقتی دستگیرش می‌کنند، برادرزاده‌ی ارباب را می‌کشد و خود او را هم زخمی می‌کند. او که شهره خاص و عام شده است دیگر هیچ راهی ندارد جز اینکه بزند به کوه و یاغی شود! ولی چون از زورگویی و استبداد سردسته راهزنانی که به آنها پیوسته عاصی شده است، به زودی دسته خاص خود را تشکیل می‌دهد و طولی نمی‌کشد که ممد به راهزنی تبدیل می‌شود که مایه وحشت پول‌داران و محبوب بینوایان و محرومان است. ماجراهای او در مجلدات بعدی، اینچه ممد ۲ (۱۹۶۹)، اینچه ممد ۳ (۱۹۸۴)، و اینچه ممد ۴ (۱۹۸۷) دنبال شده است.

زمینه سیاسی آشفته انتشار «اینچه ممد» قسمتی از علل و اسباب آن را تشکیل می‌دهد. دموکراتها، که از پنج سال پیش روی کار آمده‌اند، دهکده‌های عقب‌مانده آناتولی را تسلیم سلطه خشونت‌آمیز طبقه سرمایه‌دار می‌کنند. روستاییان، که سابقاً تحت استثمار خوانین بودند، باز هم تحت تسلط تازه‌ای درمی‌آیند که همان قدر غیرانسانی است. پیش از آن، روایات محمود ماکال (روستای ما) و اورهان کمال (در زمینهای حاصلخیز) مسئله

انفجار جامعه سستی را زیر ضربات تجدیدی که جز بی‌خویشی و دوام استعمار چیزی با خود نیاورده است مطرح ساخته‌اند. یاشار کمال نخست، با رپرتاژهایش درباره سرزمین چوکورو و مردم را در این باره هشیار کرده است. در روزنامه جمهوریت چنین می‌نویسد: «اشتهای زمین خواری و استعماری حد و مرز روستایان به دست مالکان، علل اصلی فقر کهن مردم ماست. از یک سو مالکان زمین که هر کدام ده تا پانزده دهکده و صدها هکتار زمین دارند، از طرف دیگر استعمارشدگان بینوا و گرسنه که روی این زمینها کار می‌کنند. چنین بی‌عدالتی نمی‌تواند در این قرن ادامه یابد: «در قرن نیروی انعی، از مدتها پیش می‌بایستی این لکه سیاه را حذف کنند.» (حسینی، ۱۳۸۵)

یاشار کمال، که در آدانا نامه‌نویس بود. با ملاقات یک سرمایه‌دار فراری که یاغی و راهزن شده بود، به فکر نوشتن این رمان افتاد. رمزی بیگ، که از خانواده بزرگ مالکان و حقوقدان درخشانی است، برای نویسنده از مارکس سخن می‌گوید و تاریخ مفصل راهزنی در دهات و شروع عصیان در ترکیه را برای او تعریف می‌کند. برای نویسنده این کتاب، عمل نوشتن در درجه اول نبردی بر ضد نظم موجود است. یاشار کمال همچنین سنت شفاهی قصه‌گویان سیار را به یاد می‌آورد. داستان سستی «کوراوغلو»، یاغی معروف، ضرورت حرکت مردمی را بیان می‌کرد. اینجا ممد که به شکل رمان درآمده است آن سنت شفاهی را تجدید می‌کند. نویسنده پلی است بین فرهنگ شفاهی و کتبی، گذشته و حال، واقعیت و خیال، که به صورت پیچیده‌ای باهم مربوطند. یاشار کمال نه از بازسازی اساطیر جامعه زادگاه خویش راضی است و نه از معرفی آن به عنوان یگانه واقعیت اجتماعی. یاشار کمال هدفی قاطعانه و مدرن را دنبال می‌کند: «نشان دادن اینکه چگونه اجتماعی اسطوره‌های خاص خود را می‌سازد و چگونه هر فردی در درون این اجتماع برای خود اسطوره‌های خاص خود را می‌آفریند.» اما در عین حال گفتنی است که اثر او، بر طبق ضرب‌آهنگ شاعرانه قصه‌های شب زنده‌داری نوشته شده و به سنت پیوسته است. امروزه نیز آوازخوانان سیار آنا‌تولی حماسه اینجه ممد را می‌خوانند بی‌آنکه بدانند داستان یک رمان امروزی است. جالب آنکه معتقدند که آن را از یک روایت سستی شفاهی به ارث برده‌اند.

«پابره‌نه‌ها» "Descult" رمانی از «زاهاریا استانکوف» (۱۹۷۴-۱۹۲۰) نویسنده رومانیایی است که در سال ۱۹۴۸ منتشر گردید و در ۱۹۶۰ به صورت رمانی سه‌گانه بسط داده شد. واقعه، پیش از قیام مردمی و بزرگ ۱۹۰۷، در روستایی در اولتین رخ می‌دهد. «داریه» قهرمان داستان، جوانکی کشاورز است که داستان زندگی والدین و پدر بزرگ و مادر بزرگش را از زبان عمه خود می‌شنود: مادرش در پانزده سالگی ازدواج می‌کند. پس از دو سال، بیه‌ای فقیر شده و مجبور می‌شود با دو فرزند خود نزد والدینش برگردد که با اکراه او را دوباره می‌پذیرند. تازه وقتی با مرد زن مرده‌ای که دو بچه دارد ازدواج می‌کند، سرنوشتش قابل تحمل‌تر می‌شود. هر چند خویشاوندان همسر دوم، در آغاز با خشونت و خصومت با او رفتار می‌کنند ولی بالاخره وی به یمن رفتار

جدی و قاطعانه‌اش برای خود جایگاه مناسبی ایجاد می‌کند. داریه کوچولو هر روز شاهد خشونت کشاورزانی است که زود دست به چاقو می‌برند و با زنان کارگر و کودکانشان بدرفتاری می‌کنند. اغفال دختران، زنا و تجاوزهای جنسی از چشم کودکان پنهان نمی‌ماند. قحطی که به دنبال تابستان خشک و بی باران ۱۹۰۶ سر می‌رسد خشم کشاورزان فقیر را به حد اعلا می‌رساند؛ زیرا نجیب‌زادگان راضی نمی‌شوند حتی به اندازه نان‌شان به آنها گندم قرض دهند. نجیب زاده‌ای سگ‌ها را به جان آنها می‌اندازد. خدمه آنها به یکی از متقاضیان تیراندازی می‌کند. کشاورزانی که پی کار خود می‌روند به دست ژاندارمها بازداشت و بی رحمانه شکنجه می‌شوند.

نهایتا وقتی در سائن اجتماعات محل، یکی از ژاندارمها سه دهقان پای در بند کاملاً بی دفاع را که پس از شکنجه‌های وحشتناک دیگر به سختی می‌توانند روی پاهایشان بایستند، کنک می‌زنند کشاورزان مرعوب زورگویی و خشونت آنها نمی‌شوند و جمعیت خشمگین ژاندارم را می‌کشند. رمان با این ماجرا به پایان می‌رسد که کشاورزان زندانی را وسط زمستان به شهر مجاور منتقل می‌کنند. نویسنده سرنوشت داریه جوان را همچنان در رمان‌های متعدد دیگر پیگیری می‌کند.

استانکو زندگی سخت و فقیرانه کشاورزان، تجربیات شخصی دوره جوانی و حوادث سیاسی را با سرمشق گرفتن از «شولوخوف» از دیدگاه واقع‌گرایی سوسیالیستی توصیف می‌کند و خشونت روستاییان را به عنوان پی آمد فقر و ظلم نجیب‌زادگان شرح می‌دهد. نویسنده در توصیف مرسوم جامعه غرق نمی‌شود؛ اعتیاد به الکل و انحطاط اخلاقی، که در بین اهالی روستا همچنان در حال گسترش است، با واقع‌گرایی خشنی ترسیم می‌شود. استانکو شرح جزئیات مفصل را به کمک گفتگوها دلبذیر کرده و از طریق رجوع به گذشته و بررسی مجدد مسائل، کشش و جاذبه داستان را تقویت کرده است. بازگویی موفق آمیز او از طرز تفکر و طرز بیان خاص کشاورزان ارزش این اثر را بالا می‌برد؛ اثری که فارغ از زمان تألیف خود و ارتباطات اجتماعی مؤلف باید مورد قضاوت قرار گیرد. (کریسی، ۱۳۸۶)

جانبه و فراگیر است. این ویژگی برای علوم اجتماعی و انسانی از یک جهت امتیاز بزرگی است که همواره از موضع تسلط و اشراف و اطلاع از همه جوانب و موارد و مصالح مخصوصا انسان و محیط او را با دیدی وسیع و فراگیر بررسی و برنامه ریزی می کند و از جهت دیگر ظاهرا منفی و بازدارنده می باشد، چون مجبور است خود را به موضوعی محدود نکرده از پرداختن به کنه و عمق یکایک مسائل طبیعی و انسانی احتراز کند و به جای جبران آن همواره از حاصل تحقیقات علوم دیگر مخصوصا زمین شناسی، گیاه شناسی، بوم شناسی، اقیانوس شناسی، آب شناسی، خاک شناسی، ستاره شناسی، باستان شناسی، اقتصاد، آمار، ریاضی، معماری و غیره بهره گیرد.

ادبیات روستایی دوره های بعد داستان های روستایی دهه چهل و پنجاه نیست که فقر و تهیدستی روستاییان را نشان می دادند تا راه برای دگرگونی اجتماعی روستایی فراهم شود، این داستان ها نوعی «باطل السحر» است و می خواهد به ژرفای رسم و رسوم هزاران ساله رسوخ کند... (از نقد عبدالعلی دستغیب بره قدم بغیر مادر بزرگ من بوده)

بخش دیگر ادبیات روستایی تحقیقات اصیلی است که به کنه روستا پرداخته اند. به عنوان یک مورد باید از کتاب «خیر آباد نامه» نام برد. این اثر ارزنده نیز چکیده و عصاره ۲۵ سال تحقیق و تجربه نویسنده و ایران شناس شهر ژاپنی «موریو اونو» در باب احوال روستاهای ایران با نمونه خبر آباد از توابع شهرستان مرودشت در استان فارس است و به سیاقی دقیق آئین و رسوم مردم روستاها را نگریسته و مورد ارزیابی و مذاقه قرار داده است.

در میان سایر تألیفات روستائی می توان از نمونه هائی نظیر «بنه» اثر محقق توانا «جواد صفی نژاده» ذکر کرد که به نظر می رسد ارزنده ترین اثر تحقیقی است که به مطالعه بنه به عنوان یک نظام یاریگری و مشارکتی کشاورزان پرداخته است.

اگر این دو مورد را فقط به عنوان نمونه هائی قلمداد نمایم که حاوی نتایج اصیل و واقعی از روستا و مناطق روستایی ایران هستند و ذکر این نکته که خوشبختانه بر شمار مطالعاتی با ویژگی اخیر می توان موارد زیاد دیگری را نیز افزود و ذکر نام از این دو نمونه صرفا به دلیل آشنائی بیشتر مؤلف با آنها است؛ باید به تحقیقات دیگری نیز اشاره نمایم که به علت جسارت محقق در بیان حقایق ماندگار شده اند. در میان این دسته از پژوهش ها و آن هم همچون موارد قبلی از میان مطالعات روستائی و باز هم به منزله نمونه باید از پژوهش حسین ملک با عنوان «گزارش سفر خوزستان، مطالعه نظام های کشاورزی سنتی، شرکت سهامی زراعی، کشت و صنعت» یاد کنیم که در سال های نیمه دهه ۱۳۵۰ و در حالی که نظام حاکم مدافع سرسخت توسعه نظام های بهره برداری با مقیاس بزرگ مانند شرکت های سهامی زراعی و کشت و صنعت به ویژه در مناطق